

УДК 159.923

Ліпінська Наталія Францівна

здобувач кафедри загальної психології
та психології розвитку особистості
ОНУ імені І. І. Мечникова
e-mail: mar@breezein.net

**ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВИХ ПРАГНЕНЬ ОСОБИСТОСТІ
ЯК ХАРАКТЕРИСТИКИ ЇЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ**

Стаття присвячена аналізу емпіричного дослідження внутрішньої структури життєвих прагнень особистості як характеристики її самоефективності. Показано, що досліджувані розглядають життя як спосіб набуття досвіду, готові до набуття життєвого досвіду через власні помилки та перемоги. Проблеми життєвих прагнень були визначені не тільки у сфері предметної діяльності, але й в просторі міжособистісного спілкування.

Ключові слова: особистість, життєві прагнення, самоефективність особистості, життєстійкість, часова перспектива, смисложиттєві орієнтації.

Вступ. Сучасна психологічна наука переносить акцент з проблем слабкості індивіда на розвиток потенціалу особистості і знаходження внутрішнього ресурсу, що дозволяє їй бути справжнім суб'єктом життєдіяльності. Поняття життєвих прагнень пронизує особистість, будучи способом і засобом вираження вроджених передумов спонукань людини, впливаючи на ступінь їх задоволення на всіх рівнях, починаючи з рівня організму і закінчуючи особистісним. Ми розглядаємо категорію життєвих прагнень з позиції перетину даного конструкту з самоефективністю особистості. Суб'єктивне ставлення до виконуваної діяльності реалізується у зверненості людини до своїх внутрішніх резервів, потенціалів розвитку, можливостей обирання засобів дій і побудови певної стратегії діяльності, поведінки і життя в цілому, що визначається самоефективністю особистості.

Мета статті — аналіз результатів емпіричного дослідження особливостей життєвих прагнень особистості як показника самоефективності.

Методологія і методи дослідження. Методологічні основи дослідження склали основні положення системного та структурно-функціонального підходів. Основні методи дослідження: психодіагностичний метод, спостереження, метод математичної статистики.

Викладення матеріалу. Для дослідження проблеми життєвих прагнень особистості були досліджені 143 студента вищих навчальних закладів міста Одеси. За статевими ознаками вибірка була представлена 65 чоловіками та 75 жінками, за віком — від 19 до 25 років.

Тест «Смисложиттєві орієнтації» (методика СЖО) Д. О. Леонтєва дозволяє оцінити сенс життя, який може бути знайдений людиною або в майбутньому (в якості досягнення поставленої мети), або в сьогоденні (в якості

процесу досягнення) або в минулому (в якості отриманого результату), або в усіх трьох складових життя.

Проведений аналіз дослідження описових характеристик групи за методикою «Смисложиттєві орієнтації» наведений в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати дослідження описових характеристик групи за показниками смисложиттєвих орієнтацій

Показники	Дані досліджування		Тестові норми	
	М	SD	М	SD
Мета	33,748	3,043	38,91	3,20
Процес	33,322	4,554	35,95	4,06
Результат	30,263	4,691	29,83	3,00
Локус Я	23,643	1,980	24,65	2,39
Локус Життя	33,972	3,574	34,59	4,44

Так, за шкалою «Мета» досліджувані виявили середнє арифметичне значення $M=33,748$. Бали за шкалою нижче середнього свідчать про помірну цілеспрямованість та впевненість у досягненні мети у досліджуваних. Значення стандартного відхилення ($SD=3,043$) характеризує більшу гомогенність вибірки у своїх прагненнях та близьке за значенням до середньогрупових норм. Значення шкали «Процес», як показника того, чи сприймають досліджувані процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом, характеризуються показниками нижче середнього ($M=33,322$). Кількісні бали за цією шкалою виявляють у досліджуваних досить розвинений гедоністичний напрямок відношення до змісту життєвих подій. Значення стандартного відхилення ($SD=4,554$) підкреслюють більшу неоднорідність групи у відношенні до теперішнього у порівнянні з тестовими нормами. Шкала «Результат» відображає оцінку пройденого відрізка життя, відчуття того, наскільки продуктивна і осмислена була прожита її частина. Бали за цією шкалою ($M=30,263$) характеризують задоволеність досліджуваних змістовним сенсом теперішнього часу та здатністю надавати сенс життя у майбутньому, черпаючи його із минулого. Також слід зазначити відповідність отриманих результатів з даними середніх тестових показників. Значення стандартного відхилення ($SD=4,554$) відображають високу неоднорідність групи усвідомленні своїх результатів життєвого шляху. Досить високі бали досліджуваних ($M=23,643$) за шкалою «Локус Я» відповідають явленню про себе як про сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, щоб побудувати своє життя у відповідності зі своїми цілями і завданнями і увявленнями про його сенс. Найщільніший показник стандартного відхилення ($SD=1,980$) відображає визначеність групи як «хазяїв власного життя». Шкала «Локус Життя» відображає керованість життєвим процесом досліджуваними. Так, за отриманих балах група ($M=33,972$) виявляє переконання в можливості контролювання свого життя, здатності вільно приймати рішення і втілювати їх у життя. За значенням стандартного відхилення ($SD=3,574$) можна робити висновки про малу щільність розподілу показника, тобто досліджувані ви-

являли одностайність в висловлюванні думок про керованість життям в порівнянні з тестовими нормами.

Отже, досліджувані демонструють помірно високий груповий рівень осмисленості життя при наявності цілей, задоволенні, одержуваному при їх досягненні і впевненості у власній здатності ставити перед собою цілі. Важливим також є чітке співвіднесення цілей — з майбутнім, емоційної насиченості — з сьогоднішнім, задоволення — з досягнутим результатом, минулим.

За методикою «Тест життєстійкості», життєстійкість визначається як система переконань про себе, про світ, стосунки з ним, які дозволяють людині витримувати і ефективно долати стресові ситуації. (табл. 2).

Таблиця 2

Результати дослідження описових характеристик групи за показниками життєстійкості

Показники	Дані досліджування		Тестові норми	
	М	SD	М	SD
Прийняття ризику	19,286	3,244	13,91	4,39
Залучення	35,055	3,483	34,64	8,08
Контроль	31,608	3,945	29,17	8,43

За показниками шкали «Прийняття ризику» досліджувана група виявила високий рівень балів (М=19,286). Тобто, досліджувані переконані в тому, що все те, що з ними трапляється, сприяє розвитку за рахунок знань, які вони отримують з досвіду (неважливо, позитивного або негативного). Значення за шкалою «Залучення» (М=35,055) визначають досліджуваних як переконаних у тому, що залучення дає максимальний шанс знайти щось достойне і цікаве для особистості. Люди з розвиненим компонентом залучення отримують задоволення від власної діяльності. Отримані значення за шкалою «Контроль» (М=31,608), свідчать про переконаність досліджуваних студентів у тому, що боротьба дозволяє вплинути на результат того, що відбувається, нехай навіть цей вплив не абсолютний і успіх не гарантований. Люди з сильно розвиненим компонентом контролю відчуває, що вони вибирають власну діяльність, свій шлях та контролюють розвиток подій у власному житті.

Поняття життєвих прагнень розглядається Е. Десі і Р. Райаном як інтегральне, що не зводиться до цілей або цінностей. За методикою Е. Десі та Р. Райана оцінювалися життєві прагнення досліджуваних.

Так, за чинником зовнішності досліджувані виявили високі показники важливості та вірогідності досягнення (М=28,349 та М=26,188 відповідно), за чинником досягнення низькі показники (М=13,293) у порівнянні з тестовими нормами. Чинник свідомості у досліджуваних також визначався високим рівнем важливості та вірогідності (М=27,769 та М=25,650 відповідно), проте рівень досягнень був вдвічі меншим (М=12,881). Отже, досліджувані мали високий рівень прагнень щодо власного соціального визнання та впевненості у досягненні цих прагнень, проте реальний рівень був вдвічі менший.

Досліджувані виявляли високі вимоги до важливості та вірогідності досягнень ($M=27,769$ та $M=25,650$ відповідно) у сфері власних стосунків, проте реальний рівень досягнення бажаного був майже удвічі меншим ($M=15,069$). За чинником особистісного зростання вони виявляли високі норми за оцінками важливості та вірогідності особистісного розвитку ($M=31,370$ та $M=28,902$ відповідно). Проте нижчі показники ($M=15,069$) за оцінкою вже досягнутого свідчили про наявність розбіжності між реальністю та ідеальними прагненнями.

В нашому дослідженні значення чинника багатства у студентів були вище за середньогрупову норму. Так, за важливістю та оцінкою вірогідності досягнення значення фактору були високими ($M=31,370$ та $M=28,902$ відповідно), що відображало високий потенціал досягнення бажаного. Проте значення за оцінкою досягнутого ($M=13,216$) свідчили про незадовільний стан реалізації побудованих планів. Щільність розподілу показників чинника розподілялось таким чином, що за оцінками важливості ($SD=2,385$) були більш однотайні, проте оцінки вірогідності ($SD=2,794$) та факту досягнення ($SD=2,897$) відображали різноманітність оцінки респондентами досягнутих рівнів.

Оцінки важливості побудови суспільних зв'язків у досліджуваних відзначалася високим рівнем прагнень ($M=30,300$) та вірогідності досягнення ($M=27,391$). На жаль, оцінки рівню вже реальних досягнень були значно меншими ($M=13,860$).

Отже, за загальним аналізом оцінок прагнень досліджуваних за методикою Е. Деси та Р. Райаном можна говорити про велику важливість та оцінку власних ресурсів для досягнення успіху за всіма факторами, при тому рівень оцінки вже реальних досягнень був значно меншим. Цей аспект може пояснюватися розривом між високим рівнем бажаного та реальними рівнем розвитку сучасної молоді.

Дослідження за чинниками часової перспективи відбувалося за допомогою методики часової перспективи Ф. Зімбардо. За чинником майбутнього було виявлено зменшену загальну орієнтацію на майбутнє (табл. 3).

Таблиця 3

Результати дослідження описових характеристик групи за показниками часової перспективи

Показники	Дані дослідження		Тестові норми	
	M	SD	M	SD
Фактор майбутнього	1,813	0,287	3,510	0,480
Фактор негативне минуле	4,674	0,358	2,704	0,680
Фактор позитивне минуле	2,294	0,376	3,509	0,730
Фактор гедоністичне теперішнє	2,019	0,305	3,600	0,560
Фактор фаталістичне теперішнє	5,568	0,655	2,297	0,500

Проте великі значення за чинником негативного минулого ($M=4,674$) відображають загальне песимістичне, негативне ставлення до минулого. Таке ставлення може бути через реальні неприємні і травматичні події, через негативну реконструкцію позитивних подій, або через те й інше ра-

зом. Чинник позитивного минулого визначався у досліджуваних на досить низькому рівні, так у групі було $M=2,294$ проти середньої норми $M=3,509$. Значення за чинником гедоністичне теперішнє ($M=2,019$) характеризують прагматичне ставлення до часу і життя. Вони більше зосереджують увагу на майбутніх наслідках своїх дій та рішень, а не орієнтуються на задоволення та насолоду в сьогоденні.

За чинником фаталістичне теперішнє ($M=5,568$) досліджувані характеризуються вкрай безпорадним та безнадійним ставленням до майбутнього і життя. Бракує фокусу на цілі як у орієнтованих на майбутнє та розкриває переконання, що їх майбутнє зумовлене і на нього неможливо вплинути індивідуальними діями; всі події повинні переноситися з покірністю і смиренням, тому люди знаходяться у владі долі.

За методикою дослідження самоефективності Маддукса та Шеера (табл. 4) досліджувані мали оцінити власну ефективність в сферах предметної діяльності та міжособистісного спілкування.

Таблиця 4

Результати дослідження описових характеристик групи за показниками самоефективності

Показники	Дані дослідження		Тестові норми	
	M	SD	M	SD
Предметна діяльність	30,930	13,307	30,600	3,800
Міжособистісне спілкування	6,055	4,084	3,800	11,100

Так за значенням показника предметної діяльності був виявлений середній рівень ($M=30,930$) оцінки власної ефективності та самореалізації досліджуваних. Оцінки сфери міжособистісного спілкування відзначилися на низькому рівні ($M=6,055$), тобто вочевидь існують проблеми реалізації молоді в просторі міжособистісних комунікацій.

За показником онтогенетичної рефлексії ($M=53,356$) досліджувані виявили середній рівень рефлексії минулого досвіду (табл. 5), який відповідає середнім тестовим нормам за даною методикою. Нерозвинені навички аналізу подій та рішень у минулому досить ускладнюють сьогоденне життя досліджуваних.

Таблиця 5

Результати дослідження описових характеристик групи за показниками онтогенетичної рефлексії

Показники	Дані дослідження		Тестові норми	
	M	SD	M	SD
Показник онтогенетичної рефлексії	53,356	12,429	60,983	10,541

Для подальшої організації процесу дослідження та з метою систематизації отриманих даних, нами був запропонований принциповий порядок дослідження параметрів на основі їхнього конструктивного змісту

Ми розподілили методики та опитувальники за певними конструктами дослідження. Так, до блоку «Ставлення до часу» були віднесені показники

» за опитувальником часової перспективи Ф. Зімбардо та шкали методики самооцінки рівню онтогенетичної рефлексії, до блоку «Ресурси подолання стресу» – показники за опитувальником визначення самоефективності Маддукса та Шеєра. До блоку «Життєві прагнення» нами були віднесені показники за методикою дослідження індексів досягнень Е. Деси та Р. Райана, а до блоку «Смисложиттєвих орієнтацій» — показники шкал за опитувальником смисложиттєвих орієнтацій Д. А. Леонтьєва.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, досліджувані розглядають життя як спосіб набуття досвіду, готові до набуття життєвого досвіду через власні помилки та перемоги. Вони отримують насолоду від процесу власної діяльності та намагаються контролювати розвиток власного життєвого шляху, виявляють високий рівень прагнень до великих досягнень у майбутньому, проте реальний аспект оцінки досягнутого набагато нижчий. За чинниками часової перспективи спостерігається тенденція слабкої спрямованість у майбутнє, проте розвинений механізм причино послідовного зв'язку зобов'язує респондентів відповідально ставитися до ймовірних наслідків у майбутньому, а не зупинятися на рівні насолоди сьогоденного буття. Проблеми самоефективності були визначені не тільки в сфері предметної діяльності, але й в просторі міжособистісного спілкування. Також досліджувані виявляли низький рівень онтогенетичної рефлексії, що є запорукою влаштування перешкод власному розвитку через брак аналізу подій минулого. Варто зазначити, що в рамках дослідження часової перспективи респонденти також виявляли низький рівень позитивної реконструкції минулого та ностальгічного ставлення до приємних подій минулого. Перспективи подальшого розвитку проблеми передбачають створення факторних моделей життєвих прагнень особистості.

Список використаних джерел і літератури

1. Леонтьев Д. А. Тест смысложизненных ориентаций / Д. А. Леонтьев. — М.: Смысл, 2000. — 18 с.
2. Deci E. L., Ryan R. M. The «what» and «why» of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior // Psychological Inquiry. 2000. Vol. 11.

REFERENCES

1. Leontiev D. A. Test smislozhiznennih orientaciy / Test of life-meaningful orientations. — М., 2000. — 18 p.
2. Deci E. L., Ryan R. M. The «what» and «why» of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior // Psychological Inquiry. 2000. Vol. 11.

Липинская Наталья Францевна

соискатель кафедры общей психологии и психологи развития личности
ОНУ имени И. И. Мечникова

ОСОБЕННОСТИ ЖИЗНЕННЫХ СТРЕМЛЕНИЙ ЛИЧНОСТИ КАК ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕЕ САМОЭФФЕКТИВНОСТИ

Резюме

Статья посвящена анализу эмпирического исследования внутренней структуры жизненных стремлений личности как характеристики ее самоэффективности. Показано, что испытуемые рассматривают жизнь как способ приобретения опыта, готовы к обретению жизненного опыта через собственные ошибки и победы. Проблемы жизненных стремлений были определены не только в сфере предметной деятельности, но и в пространстве межличностного общения.

Ключевые слова: личность, жизненные стремления, самоэффективность личности, жизнестойкость, временная перспектива, смысложизненные ориентации.

Lipinska N.

competitor Odessa national
university of the name of I. I. Mechnikov

FEATURES OF THE LIFE ASPIRATIONS OF THE PERSON AS CHARACTERISTICS OF ITS SELF-EFFICACY

Abstract

The article is devoted to the empirical study of the internal structure of the life aspirations of the person as the characteristics of its efficacy. It is shown that the subjects consider life as a way of gaining experience ready to gain life experience through your own mistakes and victories. The problem of life aspirations were identified not only in subject, but in the space of interpersonal communication. For factors of time perspective, there is a trend of weak aspiration in the future, however, developed a mechanism of causality requires the respondents to take responsibility for the likely consequences in the future and not dwell on the enjoyment level of momentary existence. Problems self-efficacy was defined not only in the sphere of the subject, but in the space of interpersonal communication. The studied also showed low levels of ontogenetic reflection, which is the key device of own development obstacles due to the lack of analysis of past events.

Key words: personality, life aspiration, personality-efficacy, resilience, time perspective, life orientation.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2016